

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА ОПОДАТКУВАННЯ

УДК 330

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-66-69

БОНДАР О. В.,
РЗАЄВА Т. Г.

Хмельницький національний університет

ПРИЧИНИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА ТА ДЖЕРЕЛА ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У даній статті розглянуто внутрішні та зовнішні причини банкрутства суб'єктів господарювання за сучасних умов. Визначено основні їх ознаки та види. Досліджено та опрацьовано ознаки стійкої фінансової неспроможності господарюючого суб'єкта. Виявлено небезпеки та загрози, які впливають на фінансову безпеку підприємств, а також джерела таких негативних впливів. Визначено основні проблеми та окреслено завдання, які необхідно вирішити задля забезпечення та підтримки фінансової безпеки суб'єкта господарювання.

Ключові слова: банкрутство, фінансова неспроможність, фінансова безпека, причини банкрутства, види банкрутства.

BONDAR O.,
RZAYEVA T.

Khmelnitskyi National University

CAUSES OF BANKRUPTCY OF THE ENTERPRISE AND SOURCES OF DECLINE IN LEVEL OF FINANCIAL SECURITY

This article analyses the internal and external causes of bankruptcy of business entities in modern conditions, as well as signs of the causes of bankruptcy and their types. The signs of stable financial insolvency are investigated. The dangers and threats affecting the financial security of enterprises, as well as the sources of such negative impacts are identified. The tasks that need to be solved to ensure the financial security of the business entity are analysed. It is important to investigate the causes of bankruptcy of the enterprise in the future by other scientists, because if the enterprise is already in a state of bankruptcy and knows its cause, it can affect the further existence of such a firm, or prevent its occurrence. In modern conditions, this topic is very important, both for domestic enterprises and for foreign ones, through the fact that most countries have a constantly changing in economy. Therefore, during the economic crisis of the country, many enterprises become insolvent. It is also important to know the signs of sustained financial insolvency. Such information is important for both external and internal users of such information. The state of bankruptcy of the enterprise is directly related to factors what causes it. The study of the basics of insolvency and, accordingly, the causes of bankruptcy is important for the enterprise. Timely identification of the causes of bankruptcy, the study of their impact will maintain the optimal financial condition and minimize the negative consequences of their impact on the dynamics of financial characteristics. It is important not only to state the factors of negative influence but also the violation of the problems of restoring the insolvency of economic entities. Each company should investigate the dangers and threats affecting the financial security of the enterprise. With this information, you can avoid many negative consequences for the financial condition of the enterprise. It is also necessary to know what can be a source of negative impacts on the financial security of the enterprise. Each business entity should make a list of tasks that must be performed to ensure and maintain financial security in a certain stable place, or to improve it. In modern conditions, this is an important issue that requires further research in conditions unstable economies in most countries.

Keywords: bankruptcy, financial insolvency, financial security, causes of bankruptcy, types of bankruptcy.

Постановка проблеми. За умов нестабільної економіки, що ускладнюється сучасним станом речей, важливо досліджувати фінансовий стан підприємства під кутом оцінки його рівня його фінансової безпеки та оцінки ймовірності банкрутства. Нестабільність економіки породжує кризові явища, які відповідно мають негативний вплив як на діяльність господарюючих суб'єктів, так і окремих галузей промисловості. Мінливість економіки сприяє відповідно нестійкій динаміці фінансових характеристик суб'єктів господарювання. В більшості своїй, негативна динаміка характеристик фінансового стану свідчить про рівень загроз і велику ймовірність настання банкрутства. Ситуація, що склалася певним чином, впливає на платоспроможність підприємств. Тому є важливим досліджувати причини банкрутства підприємства, фактори впливу, що обумовлюють його позитивну динаміку, тобто свідчать про зниження ймовірності його настання.

Важливим на сьогодні є досліджувати загрози та небезпеки фінансовому стану господарюючих суб'єктів. Оперативний контроль та аналіз рівня загроз ймовірності банкрутства дасть змогу своєчасно визначити рівень їх фінансової безпеки, своєчасно встановити причини та наслідки негативних тенденцій та запобігти впливу чинників, що погіршують фінансовий стан підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки банкрутства підприємств розглядали Базилінська О.Я., Головка І.В., Пепа Т.В., Терещенко О.О., Філімоненков О.С., Федорова В.О., Шморгун Н.П., Яблонська А.С. та ін. Поглиблено питання управління фінансовою санацією підприємства

займались Пєпа Т.В., Терещенко О.О. та ін. Фінансові наслідки прояву ознак банкрутства вивчали Базилінська О.Я., Головка О.О., Філімоненков О.С., Федорова В.О., Шморгун Н.П., Яблонська А.С. та ін. Банкрутство підприємств значною мірою пов'язане з рівнем його фінансової безпеки. Так, питання ризиків для підприємства та управління його фінансовою безпекою досліджували Белінська Я.В., Бланк І.А., Братищенко Ю., Каргузов Є.П. та ін. Оцінку стану банкрутства підприємства у розрізі його фінансових характеристик як напрям фінансового аналізу діяльності господарюючих суб'єктів вивчали Базилінська О.Я., Бланк І.А., Головка І.В., Філімоненков О.С., Шморгун Н.П. та ін. Значна кількість різнопланових публікацій щодо досліджень проблем банкрутства підприємства та підтримкою рівня його фінансової безпеки підкреслює актуальність теми дослідження. Важливо зауважити, що значна кількість публікацій за обраною проблематикою породжує певне коло дискусійних питань, які потребують детального вивчення.

Формування цілей статті. Метою даної статті є дослідження як зовнішніх, так і внутрішніх причин прояву ймовірності банкрутства, окреслення ознак банкрутства за фінансовими характеристиками та окреслення кола питань, що спрямовані на підтримку оптимального рівня фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Стан банкрутства підприємства напряму пов'язаний з чинниками впливу, що його обумовлюють. Дослідження основ неплатоспроможності та відповідно причин банкрутства є важливим для підприємства. Своєчасне виявлення причин банкрутства, дослідження їх впливу дозволить підтримувати оптимальний фінансовий стан та мінімізувати негативні наслідки їх впливу на динаміку фінансових характеристик. Важливе значення має не лише констатація факторів негативного впливу, а й порушення проблем щодо відновлення неплатоспроможності господарюючих суб'єктів.

Важливе значення у вирішенні проблем зростання неплатоспроможності українських підприємств є наявність відповідної нормативно-законодавчої бази щодо регулювання зазначених проблем. Так, основними нормативними актами є такі: Господарський Кодекс України 16 січня 2003 року №436 IV; Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 14 травня 1992 року №2343-ХІІ; Методичні рекомендації Національного банку України щодо застосування комерційними банками Закону України "Про банкрутство" від 21.07.1994 р. №23012/105; Методичні рекомендації Центральної спілки споживчих товариств України з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств 28.07.2006 та ін.

Господарський Кодекс України (ст. 209) від 16.01.2003 № 436-IV, банкрутство – нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури. Важливим на сьогодні є своєчасний оперативний аналіз питань оцінки фінансового стану та ознаками ймовірності банкрутства. Важливе значення в зазначеному процесі належить дослідженню впливу чинників, що обумовлюють неплатоспроможність господарюючих суб'єктів. Загалом чинники, які є передумовою банкрутства господарюючих суб'єктів в економічній літературі поділяються на такі дві групи: 1) зовнішні щодо підприємства (економічні, політичні, демографічні, посилення міжнародної конкуренції, банкрутство боржників), на які воно не має можливості впливати або цей вплив дуже слабкий; 2) внутрішні (зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних обігових коштів, неефективність фінансових вкладень, відсутність договірної дисципліни тощо), які безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємстві [4, с. 61-62].

Аналіз діяльності вітчизняних підприємств дав змогу виділити такі внутрішні причини банкрутства підприємств:

- 1) некваліфікований менеджмент;
- 2) низька корпоративна культура та відсутність корпоративних цінностей;
- 3) відсутність стратегічного менеджменту на багатьох підприємствах;
- 4) боротьба між міноритарними та мажоритарними власниками підприємств;
- 5) зношеність основних фондів та відсутність коштів для їх оновлення;
- 6) недосконалі системи мотивування та низька продуктивність праці порівняно з іншими країнами;
- 7) відсутність систем попередження банкрутства підприємства;
- 8) наявність великої кількості зловживань та махінацій менеджменту;
- 9) продаж та купівля товарів, послуг через посередників, що знижує рівень рентабельності виробництва;
- 10) висока енергомісткість виробів, велика кількість відходів виробництва та відсутність технологій з їх переробки;
- 11) наявність у підприємств надлишкових активів (машини, будівлі, транспортні засоби, запаси та обладнання).

Доцільно окремо виділяти зовнішні причини банкрутства вітчизняних підприємств:

- 1) недосконалість законодавства у сфері банкрутства підприємств та права власності;
- 2) зловживання у судовій гілці влади;
- 3) зловживання партнерів по бізнесу та недобросовісна конкуренція;
- 4) недоліки та зловживання в процесі проведення приватизації, особливо середніх та великих підприємств, а також невиконання новими власниками взятих інвестиційних та соціальних зобов'язань;

- 5) існування монополізму на окремих ринках;
 6) існування високого рівня хабарництва та корупції;
 7) постійні політичні зміни та невизначеність зовнішньої стратегії розвитку економіки спричиняють втрату ринків збуту;
 8) наявність інформаційної асиметрії;
 9) рейдерські захоплення підприємств та організацій;
 10) високі відсотки за кредитами комерційних банків;
 11) слабо розвинений вітчизняний фондовий ринок (обсяг вітчизняного ринку корпоративних облігацій становить лише 0,35 % ВВП, тоді як у Росії – 0,74 %, Польщі – 1,8 %, Естонії – 3,9 %, а в Данії, США – до 80 % [8, с. 236]);
 12) високий рівень тінізації вітчизняної економіки [4, с. 61-62].
- Важливим є окреслити основні класифікаційні ознаки причин банкрутства, що представлено нами у табл. 1 [4, с. 62].

Таблиця 1

Класифікація причин банкрутства підприємств [4, с. 62]

№ з/п	Ознаки причин виникнення банкрутства	Види причин банкрутства підприємств
1	За способом закріплення	нормативно-законодавчі (формальні) неправові/ незаконні (неформальні)
2	За рівнем керованості	керовані, потенційно керовані, некеровані
3	За періодом впливу	статичні, динамічні
4	За елементами виникнення	соціальні, психологічні, економічні, природно-екологічні, політичні, адміністративно-законодавчі, науково-технічні, організаційні
5	За місцем виникнення в організації	корпоративні, підрозділів
6	За рівнем виникнення	стратегічні, операційні
7	За механізмом дії	прямі, непрямі
8	За етапами функціонування підприємства	причини на етапі створення підприємства причини на етапі зростання та зрілості причини на етапі ліквідації підприємства
9	За масштабами	глобальні, регіональні, місцеві, галузеві
10	За видами залучених ресурсів	інформаційні, енергетичні, фінансові, матеріальні, трудові
11	За етапами діяльності у певній сфері	входу на ринок, функціонування, виходу з ринку

Основними класифікаційними ознаками причин банкрутства підприємства, на думку Гук О.В., можуть бути наступні: способом закріплення, рівнем керованості, періодом впливу, елементами виникнення, місцем виникнення в організації, механізмом дії та ін.

Фінансова безпека суб'єкта господарювання залежить від багатьох факторів. Небезпеку їй може становити і неправильні прийняті рішення керівників, що робляться навмисно або випадково. Зовнішні загрози найбільшою мірою залежать від політики країни, де розташоване підприємство.

До внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансову безпеку, відносяться навмисні або випадкові помилки менеджменту у сфері управління фінансами підприємства, пов'язані з вибором стратегії підприємства; управлінням й оптимізацією активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження і контроль управління дебіторською й кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проектів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної й податкової політики).

До зовнішніх загроз можна віднести скупку акцій, боргів підприємства небажаними партнерами чи підставними компаніями; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як великої кількості позикових засобів, так і великих заборгованостей підприємству); нерозвиненість ринків капіталу та їхньої інфраструктури; недостатньо розвинену правову систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства; кризу грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави.

Джерелами негативних впливів на фінансову безпеку підприємства можуть бути:

1. Свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів).

2. Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття й технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на фінансову безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер.

Об'єктивними обставинами вважаються такі негативні впливи, які виникають не з вини конкретного підприємства або його окремо взятих працівників.

Суб'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають унаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (насамперед керівників і функціональних менеджерів).

Отже, для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно вирішити такі завдання:

- ідентифікація небезпек і погроз підприємству відповідно до динаміки абсолютних та відносних показників;

- визначення індикаторів оцінки фінансової безпеки підприємства та оперативне встановлення їх негативної динаміки;
- розробка системи моніторингу фінансової безпеки підприємства за обраними індикаторами її оцінки;
- ідентифікація небезпек і загроз підприємству й коректування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань підприємства (трансформації видів діяльності);
- розробка заходів, спрямованих на забезпечення та підтримку рівня фінансової безпеки підприємства (як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді);
- контроль та аналіз за ходом виконання профілактичних та запобіжних заходів, що здійснюються на підприємстві;
- оперативний контроль за змінами внутрішнього та зовнішнього середовища як основи підтримки рівня фінансової безпеки підприємства.

Основні загрози фінансовій безпеці, що є відповідно ознаками ймовірності банкрутства, можуть проявлятися за характеристиками, що формуються за такими напрямками:

- рівень конкурентоспроможності підприємства (стан балансової напруги та операційної безпеки);
- стан розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві;
- динаміка характеристик фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності;
- показники оборотності, результативності та ефективності функціонування підприємства;
- динаміка показників доходів, витрат, фінансових результатів та ін.

Як об'єктивне явище загроза фінансовій безпеці є формою виразу суперечностей між фінансовими інтересами підприємства та його зовнішньо фінансовим середовищем. Джерелом загроз є певні негативні чинники й умови функціонування фінансової системи підприємства: це може бути один чинник (умова) або їхня сукупність. Однак джерелом загрози є не негативний чинник, а його деструктивна дія на можливості реалізації конкретних фінансових інтересів підприємства і забезпечення його фінансової безпеки. Така негативна дія чинника має ймовірнісний характер, це обов'язковий атрибут будь-якої загрози фінансовій безпеці підприємства. В результаті негативного впливу загрози її дія наносить безпосередній або опосередкований збиток підприємству. Цей збиток може мати форму прямої втрати (втрату доходу, капіталу тощо) або непрямої (упущена вигода, зниження фінансової репутації підприємства тощо) [5, с. 116-117].

Висновки. Досліджено внутрішні та зовнішні причини банкрутства суб'єктів господарювання, які в ході своєчасного діагностування можуть запобігти багатьом негативним впливам на фінансову безпеку підприємства або, якщо вони були виявлені до впливу на фінансовий стан, можуть бути і зовсім знешкодженими. Для того, щоб ймовірність банкрутства підприємства знизити в майбутньому, необхідно здійснювати постійний аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці, завчасно розробивши завдання, які потрібно виконувати. Такий підхід дасть змогу здійснювати своєчасний аналіз динаміки фінансових характеристик щодо оцінки ймовірності банкрутства, а саме:

- здійснювати своєчасну оцінку щодо дотримання нормативних значень та бажаних тенденцій показників ліквідності підприємства;
- здійснювати оперативний контроль динаміки показників фінансової звітності та оцінювати їх відповідність базовим (нормативним) значенням показників фінансової стійкості;
- здійснювати оперативну діагностику щодо встановлення негативної динаміки інтенсивності зміни фінансових коефіцієнтів.

Література

1. Белінська Я.В. Теоретичні засади аналізу валютних ризиків / Я.В. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 10. – С. 34–40.
2. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / Бланк И.А. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Братищенко Ю. Підстави банкрутства / Ю. Братищенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 1.
4. Гук О.В. Сутність та причини банкрутств підприємств / О.В. Гук // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2006. – № 575. – С. 58–64.
5. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є. П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 115–124.
6. Мігорян М. Феномен банкрутства підприємств в Україні [Електронний ресурс] / М. Мігорян // Матеріали всеукраїнської студентської інтернет-конференції «Стратегії економічного розвитку підприємств в умовах глобалізації», 25.04.2012. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/85-826-1/>.

References

1. Belinska Ya.V. Teoretychni zasady analizu valiutnykh ryzykiv / Ya.V. Belinska // Aktualni problemy ekonomiky. – 2002. – № 10. – S. 34–40.
2. Blank I.A. Upravlenie finansovoy bezopasnost'ju predpriyatiya / Blank I.A. – K. : Jel'ga, Nika-Centr, 2004. – 784 s.
3. Bratyschenko Yu. Pidstavy bankrutstva / Yu. Bratyschenko // Ekonomika. Finansy. Pravo. – 2002. – № 1.
4. Huk O.V. Sutnist ta prychny bankrutstv pidpriyemstv / O.V. Huk // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Menedzhment ta pidpriyemstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. – 2006. – № 575. – S. 58–64.
5. Kartuzov Ye. P. Vplyv ryzykiv i zahroz na stan finansovoi bezpeky pidpriyemstv / Ye. P. Kartuzov // Aktualni problemy ekonomiky. – 2012. – № 9. – S. 115–124.
6. Mihorian M. Fenomen bankrutstva pidpriyemstv v Ukraini [Elektronnyi resurs] / M. Mihorian // Materialy vseukrainskoi studentskoi internet-konferentsii «Stratehii ekonomichnoho rozvytku pidpriyemstv v umovakh hlobalizatsii», 25.04.2012. – Rezhym dostupu: <http://conf-cv.at.ua/forum/85-826-1/>.

Рецензія/Peer review : 28.12.2018

Надрукована/Printed : 06.02.2019

Рецензент: д. е. н., проф. Ведерніков М. Д.